

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 09.10.2021 Kabul/Accepted: 19.01.2022

Araştırma Makalesi/Research Article, s./pp. 283-298.

PLATON'UN İDEALARI BAĞLAMINDA DESCARTES'İN RUH-BEDEN İKİLİĞİNİN İNCELENMESİ

Zehra ETİLİⁱ, Sema ÖNALⁱⁱ

Öz

Ruh ve beden arasındaki ilişkinin tam olarak nasıl gerçekleştiği felsefecilerin ilkçağlardan beri üzerinde çalıştığı en uzun süreli sorunlardan biri olmasına rağmen hala tam olarak bir çözüme ulaşamamıştır. İlkçağlarda ruh ve bedeni iki farklı töz olarak kabul eden felsefecilerin başında gelen Platon bedenin öldükten sonra ruhun var olacağını ve idealar dünyasına ulaşan ruhların kurtuluşa ulaşacaklarını savunmuştur. Bu, düalizm açısından önemli bir başlangıç sayılabilir. Platon'un idea kavramı onun ruh ve beden ayrılığına getirdiği çözümü de kapsamaktadır. Klasik dönemde ruh-beden ilişkisi olarak tanımlanan bu sorun Descartes'la beraber zihin-beden sorunu olarak anılmaya başlamış, sonrasındaki çalışmalar da zihin kavramı ve zihnin yapısı etrafında şekillenmiştir. Descartes'ın "ruh öğretisi" olarak bilinen geleneksel yapıdan uzaklaşması modern felsefede zihin-beden sorununda yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Zihin ve bedenin birbiriyle etkileşiminin beyinde bulunan epifiz bezi aracılığıyla sağlandığını savunmuş olan Descartes can ruhlarının nasıl işlev gördükleri hakkında geniş bir bilgi vermiştir. Zihin-beden sorunu önceleri sadece filozoflar tarafından incelenen bir konu olmuştur, çünkü ölümsüz ruh anlayışı dinlerin vazgeçilmez ve dokunulamaz bir görüşüdür ve ruhun ölümsüzlüğünün yanlış olduğunu tartışılması bile birçok kesimin tepkisini göze almayı gerektirdiği için bilim adamları bu konudan uzak durmayı tercih etmişlerdir. Bu çalışmada Platon ve Descartes'ın ruh ve beden ayrılığına dair bakış açılarına yer verilerek Platon'un ruh ve beden düalizmi ile Descartes'ın ruh ve beden düalizminde kullanmış olduğu can ruhları kavramı ile düalizme getirdiği açıklamalar ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Platon, Descartes, Düalizm, İdealar, Can Ruhları.

Examining Decsartes' Soul-Body Duality in the Context of Plato's Ideas

Abstract

Although it is one of the longest-standing problems that philosophers have been working on since ancient times, how exactly the relationship between the soul and the body is realized has still not been fully resolved. Plato, one of the leading philosophers who accepted the soul and body as two different substances in ancient times, argued that the soul would exist after the body died and that the souls who reached the world of ideas would reach salvation. This can be considered an important start for dualism. Plato's concept of idea also includes his solution to the separation of soul and body. This problem, which was defined as the soul-body relationship in the classical period, started to be referred to as the mind-body problem with Descartes, and later studies were shaped around the concept of mind and the structure of the mind. Descartes's departure from the traditional structure known as the "soul doctrine" marked the beginning of a new era in the mind-body problem in modern philosophy. Descartes, who

ⁱ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Felsefe Bölümü, e-posta: zehraetili82@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2067-4283

ⁱⁱ Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Felsefe Bölümü, e-posta: semaonal@hotmail.com, ORCID ID: 0000 0002 9882 0925

argued that the interaction of mind and body with each other is provided through the pineal gland in the brain, gave extensive information about how soul spirits function. The mind-body problem was a subject that was studied only by philosophers before, because the understanding of the immortal soul is an indispensable and intangible view of religions, and since even the discussion of the immortality of the soul as a mistake requires taking the reaction of many people, scientists have preferred to stay away from this subject. In this study, Plato's and Descartes' perspectives on the separation of soul and body will be included, and Plato's soul and body dualism and the concept of soul spirits used by Descartes in soul and body dualism and the explanations he brought to dualism will be tried to be discussed.

Keywords: *Plato, Descartes, Dualism, Ideas, Soul Spirits.*

Düalizm Nedir?

Varlığa anlam vermek insanın en temel ihtiyaçlarından biridir, bu anlamı bulabilmek içinse insanın yeterli bir zihin kapasitesine sahip olması gerekir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran ve onu tanımlarken kullanılan en önemli özelliği olan düşünmenin mekanı olan zihin kavramını nasıl açıklarız? Hepimizin bir bedeni ve bir zihni vardır, öyleyse Descartes'ın sorduğu gibi insan bedenine mi yoksa zihnine mi daha yakındır? Descartes'a göre bir bedenimiz olduğu bilgisi zihnimiz sayesinde ulaştığımız bir bilgi ise zihin nedir? Zihin ve beden arasında nasıl bir ilişki ve etkileşim söz konusudur? Öznele zihinsel deneyimlerimiz fiziksel olan beynimiz yardımıyla mı gerçekleşir? Biz bu elde ettiğimiz deneyimleri nerede muhafaza ederiz? Eğer cevabımız zihnimiz olursa daha baştan düalist bir yaklaşım mı sergilemiş oluruz? Ya da dokulardan, damarlardan oluşan beynimiz mi bizim duygularımızın ve düşüncelerimizin muhafaza edildiği yerdir? Fiziksel olarak vücudumuzdaki uzuvları tam olarak hissedemediğimiz durumlarda örneğin görmeyen bir insanın kendi görüntüsü hakkında herhangi bir bilgisi olmaması durumunda ya da felçli bir insanın uzuvlarını algılayamadığı durumlarda bile insanların zihninden geçen her şeyden haberdar olduğunu düşünürsek insanın bedeninden daha çok zihnine yakın olduğu sonucuna mı ulaşırız?

Zihin ve beden bir arada ya da ayrı ayrı çalışmasının nasıl gerçekleştiği sorusunun cevabı hala aranmakta olmasına rağmen Antikçağdan beri bu soruna getirilen çözümlerden birisi de düalizm kuramıdır. Tüm zihinsel etkinliklerin kaynağının beyin gibi fiziksel bir varlıktan dolayı değil de bedenle birlikte var olsa bile ondan tamamen bağımsız ve fiziksel olmayan bir öz, ya da bir ruhtan kaynaklı olması durumudur. Beden ve zihnin birbirinden tamamen farklı maddelerden oluştuğunu savunan bu görüşe göre; insan birbirine indirgenemeyen iki farklı tözden oluşur. Var olan her şeyin beden ve ruh olmak üzere birbirinden tamamen farklı, birbirine indirgenemez iki tözden yapılmış olduğunu savunan bu görüşe 'Düalizm' denir. "Düalizm, günümüzün felsefe ve bilim topluluğunda en fazla tutulan görüş olmamasına rağmen, genel olarak toplumda en yaygın olan zihin kuramıdır, dünyadaki rağbet gören dinlere derinlemesine kök salmıştır ve Batı tarihinin büyük kısmı boyunca hakim zihin kuramı olmuştur" (Churchland, 2018, s. 27).

Platon ve diğer ilkçağ filozoflarının yanı sıra, Skolastik düşünce yapısı içindeki filozoflarda da beden öldükten sonra insanın bir parçası olan ruhun yaşamaya devam ettiği düşüncesiyle ruh ve beden ayrılığı savunulur. Modern dönemde ruh ve beden ayrılığını mümkün gören düşünürlerin olmayacağını sanmak bir yanılgıdır çünkü yakın tarihte Sir John Eccles, Karl Popper ve Richard Swinburne gibi isimler de düalist görüşü savunan kuramların arkasında durmuşlardır. Platon ve Descartes ruhun ölümsüz olup olmadığı sorununa cevap arayan en önemli düşünürlerden iki tanesidir. Her iki filozof da beden ve ruhun tamamen farklı malzemelerden yapıldığını ve ölümden sonra bedenimizin çürüyüp yok olsa bile zihnimizin yaşamaya devam ettiğini ve asla yok olmadığını savunmuşlardır. Düalist görüş İslamiyet, Hıristiyanlık ve daha birçok dinde yaygın olarak benimsenen bir görüştür (Sayan, 2012, s. 41). Descartes ruhun bedeni terk ettikten sonra ölümün gerçekleştiği düşüncesini bir yanılgı olarak görür, ona göre tam tersi bir durum söz konusudur. O, bu yanılgının sebebini şöyle açıklar:

Bu yanılgı şundan oluşur; tüm ölü bedenlerin sıcaklıktan ve sonra da hareketten yoksun olduğu görülünce, bu hareketleri ve bu sıcaklığı kesenin ruhun yokluğu [bedenden ayrılması] olduğu sanılmıştır. Böylece, doğal sıcaklığımızın ve bedenlerimizin bütün hareketlerinin ruhumuza bağlı olduğuna inanılmıştır; oysa tam tersine, öldüğümüz zaman, bu sıcaklığın kesilmesi ve bedeni hareket ettirmeye yarayan organların işlemez hale gelmesi sebebiyle ruhun bedenden ayrıldığı düşünülmemeliydi (Descartes, 2019c, s. 34-35).

Antikçağdan günümüze kadar etkisini sürdüren bu akım zihin felsefesinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Ruhun ölümsüz olduğunu savunan bu görüş öldükten sonra bedenin yok olmaya mahkum olduğu halde ruhun değişmeden kaldığını ve tekrar başka bedenlerde hayat bulacağını savunur. Düalist bakış açısına göre kişi kendi zihnine sahip olmasına rağmen bir bedene olumsal olarak sahiptir. “Diğer bir deyimle bir kişi kendi zihnidir (kişi kendi zihni ile özdeştir) oysa kendi bedenine sahiptir” (Priest, 2019, s. 13). Yani kişi beden varlığını yitirse bile var olmaya devam edecektir ancak zihin varlığını yitirecek olursa zorunlu olarak varlığını da yitirmektedir. Kartezyen düalizmin en önemli özelliği kişinin zihinsel süreçleri hakkında sadece kendisinin bilgi sahibi olması ve bu süreçler hakkında kuşku duymamasıdır, örneğin acıktığımız, susadığımız, korktuğumuz ya da mutlu olduğumuz bilgisi kişiye özel bir bilgidir ve insan iç gözlem yoluyla bu zihinsel durumlardan emin olur. Hiç kimse bir başkasının zihinsel süreçlerini dışarıdan gözlemleyemez ancak fiziksel olarak bedenimiz dışarıdan gözlemlenebilir. Bu kuramda fiziksel olmayan zihin ve fiziksel olan bedenin sistematik olarak birbiriyle etkileşim içinde olduğu kabul edilir. Düalist kuramlar zihinsel olanın fiziksel olan hiçbir şeyle özdeş olamayacağını savunurlar, zihinsel olanla fiziksel olan özsel olarak farklıdır ve zihni başka bir şeye indirgeyerek tanımlamak mümkün değildir. Descartes’ın bu kuramı günümüzde çok popüler olmasa da aradan geçen yüzyıllara rağmen hala tartışılmaya devam etmektedir. Düalizm kuramının en önemli sorunu zihin ve beden arasındaki etkileşimin nasıl olduğuna dair net bir cevap verememesidir. Bu görüşte daha çok zihnin ne olduğu değil ne olmadığı açıklanmaya çalışılmaktadır. “Düalizm her ne kadar zihinsel olguların ontolojik olarak fiziksel olandan bağımsız bir temel bir özne veya cevhere dayandırmakla zihinsel olguların açıklanmasında kayda değer bir açılım sağlıyorsa da aynı başarıyı zihinsel öznelere

doğasını açıklamada ortaya koyamadığı söylenebilir” (Büyük, 2013, s. 134-135). Zihin beden sorununa düalist yaklaşımlar dışında herhangi bir çözüm getirilememiştir, öznel duyularımızın nesnel fiziksel alanla nasıl bağlantılı olduğunun çözümü henüz bir açıklığa kavuşturulmamıştır. Düalist kuramlar hem fiziksel dünyaya hem de fiziksel gerçekliğin ötesinde, öznel iç dünyamızın kendi başına bir gerçekliği olduğuna inanarak iki tarafa da yeterli önemi göstermektedirler.

Platon’da Ruh ve Beden Düalizmi

Platon’un (428/7-348/7) ruha ilişkin görüşleri daha sonra geliştirilen düalist yaklaşımlar için bir giriş olmuştur. “Nesne (madde)-idea ayrımı, insanda beden-ruh ayrımını çağrıştırır. Platon’a göre, nasıl idea nesneden üstün ise, ölümsüz olması nedeniyle tanrısal bir nitelik taşıyan ruh da maddesel olan bedenden üstündür” (Ağaoğulları, 2020, s. 201). “Platon’a göre insan kendisindeki ölümsüzlüğe yakın olan yanı sıra yine ölümsüz olan Tanrı’yı bilebilirken yine ölümsüz olan hakikati, iyiliği ve güzelliği de algılayabilir ve bununla birlikte insan, ruh ile idealar dünyası arasındaki ilişkiyi de kurmuş olur” (Doğan, 2018, s. 9). Platon’un ruh ve beden anlayışına ilişkin görüşlerini özellikle *Phaidros*, *Menon* ve *Devlet* diyaloglarında bulmak mümkündür. Platon için gerçek dünya idealar dünyasıdır ve bütün ruhlar bu dünyada varlıklarını sürdürmektedirler, duyularla algıladığımız dünya değişmeye ve yok olmaya mahkumdur, bu dünya gerçekliği olmayan bir dünyadır. İdealar dünyası ise değişen dünyanın tersine hiç değişmeden kalan ve mükemmel nesnelere olduğu bir dünyadır ve amaçlanan da bu dünyaya ulaşmaktır. Pythagorasçıların ruhun ölümsüzlüğü, ölümün de ruhun içinde bulunduğu hapisneden kurtuluşu olarak görmesi Platon’un idealar kuramı ve ruhun ölümsüzlüğü görüşlerinin temelini oluşturur. Platon’un ruh-beden anlayışı Tanrı ve dünya ile ruh ve beden arasındaki ilişkiyi birbirinden ayıran, düalizm anlayışına dayalı görüştür. Platon’un iki önemli öğretisi ‘ruhun ölümsüzlüğü’ ve ‘idealar öğretisi’dir, Uslu; Platon’un varlık, bilgi ve ahlak anlayışının bu iki öğretiye dayandığını söyler, ona göre; “Ruhun ölümsüzlüğü öğretisinin büyük ölçüde Pythagorasçıların etkisi altında geliştirildiği açıktır. İdealar öğretisi ise Platon’un kendisinden önceki doğa filozofları arasında yaptığı hayranlık uyandırıcı düşünsel sentezin bir ürünüdür” (Uslu, 2010, s. 107).

Platon ruh ve beden ayrılığına dair düşüncelerini birden fazla diyalogunda dile getirmiştir, *Phaidon* diyalogunun birçok bölümünde bu ayrımı net bir şekilde bulmak mümkündür, bu diyalogunda ruhun ölümsüzlüğünü *Kebe*s ve *Simmias*’ın eleştirilerine karşı savunmaktadır ve kanıtlar ortaya sunarak düşüncesinin doğruluğunu anlatır. “Ortaya koyduğu birinci kanıt, karşıtların birbirine dönüşmek suretiyle varlığa gelmeleri ve mahvolmaları ile ilgilidir. Bu yüzden bu kanıt, ‘Devirsel Kanıt’ diye bilinir” (Priest, 2019, s. 24). Karşıtlar birbirine dönüşerek ölü olandan canlılar, canlı olandan da tekrar ölümler meydana gelmektedir, böylece ruhların başka bedenlere taşınacağı anlatılır, bu da reenkarnasyon düşüncesini aklımıza getirir. “Ölümden yaşama bir dönüş var ve yaşayanlar ölümlerden doğuyorlar. Ayrıca iyi ruhları mutlu, kötü ruhları da üzüntülü bir son bekliyor” (Platon, 2019a, s. 64). Platon gerçek dünyaya ulaşmak için bedenden kurtulmak gerektiğini düşünür, ona göre ruhun kendi başına kalması ancak öldükten sonra ruhun bedenden

ayrılmasıyla olacaktır ve bu da istenen bir şeydir. “Daha sonra bedenden kurtulacağız ve büyük olasılıkla bizimle aynı durumdaki canlılarla beraber yaşayacağız. Şeylerin, hakikatin ta kendisini oluşturan özünü ancak böylelikle kendimizde tanıyabiliriz” (Platon, 2019a, s. 56).

Menon diyalogunda ise anımsama argümanı ile ruhun başka bedenlerde dolaştığı ve idealar dünyasında bize gereken tüm bilgilerin öğretildiği anlatılır, bilgi bize önceden verilmiş ve ruhumuzda saklı bulunanların anımsanmasından başka bir şey değildir. “(...) öğrenme denen şey, ruhta zaten mevcut bulunan bir içeriğin açığa çıkarılmasından, anımsanmasından başka bir şey değildir. Bu kabul bizi Platon’un bilgi anlayışının en temel yargısına vardırır; *Bilgi anımsamadır (anamnesis)*” (Uslu, 2010, s. 112). Cevizci’ye göre anımsama kuramı şöyle tanımlanabilir: “Kurama göre, birtakım kavramların, ilkelerin ve doğruların bilgisi doğuştan olup, gerçekte bilgilenmeye karşılık gelen süreç anımsamadan, insan ruhunda örtük olarak bulunan bu bilgilerin belirtik hale getirilmesinden meydana gelir” (Cevizci, 2017, s. 30).

Ruh ölümsüz olduğu için, birçok defa doğmuş ve hem burada hem diğer yaşamda her şeyi görüp öğrenmiştir. Bu yüzden de erdem ya da başka bir şeye yönelik bir şeyi daha önceden gördüğü için hatırlayabilir. Doğanın her parçası birbiriyle ilişkili olduğundan dolayı ruh her şeyi öğrenir. Biz buna şu anki yaşamımızda öğrenmek diyoruz. İnsan öğrendiği zaman yeterince cesurca ve araştırmaktan sıkılmıyorsa diğer şeyleri de öğrenmesine bir engel yoktur. Çünkü araştırma ve öğrenme gerçekte hatırlamadır (Platon, 2018, s. 51).

Platon *Menon*’da ruhu daha önceden var olan bilgilerin hatırlanması yoluyla anlatır ve bir köleye sorular sorarak cevabını bilmediği bir problemin hatırlanarak çözebileceğini ispat eder. Buna göre bilmediğin bir sorunun cevabı ancak daha önceden var olan ve hatırlanarak açığa çıkan bilgi sayesinde verilebilir. Platon’a göre bu dünyada anımsanan bilgiler idealar dünyasındaki bilgilerin bozuk tasarımları gibidir. Priest’e göre ruhlarımızın daha doğmadan idealar ile doğrudan bir temas veya birliktelik halinde olduğu görüşü Platon’a aittir. Priest Platon’un zihin-beden düalizmini şöyle bir metafizik tabloyla anlatır:

Doğumda ruhlarımız, duyuların nesnelereyle yüzleşince unutkanlık dolu bir cehaletin içine saplandı ve duyumsal zevkler zihnimizi dağıtıp bizi şaşırttı, böylece ruhsal doğamızı gerçek bilgiye ulaşmaktan mahrum etti. Bununla beraber, ölümden, ruh tekrar eski sıhhatli durumuna döndürülür ve bizler bir kez daha ‘İyi’yi ve bütün diğer ideaları bilebiliriz (Priest, 2019, s. 27)

Devlet diyalogunda ise ruh göçü açık bir şekilde anlatılır, Sokrates Pamphilialı Armenios’un oğlu Eros’u anlattığı mitosta Hades’e giden ruhların başına gelenleri ayrıntılı bir şekilde açıklar. Savaş meydanında ölen Eros’un bedeni diğer ölenler gibi bozulup kokmamıştır, gömülmek üzere eve götürülen ceset yıkanmak için hazırlandığı sırada tekrar canlanmıştır ve ölü olarak kaldığı on iki gün boyunca Hades’te gördüklerini anlatır. Bu mitosa göre Hades’teki hakimler orada olanları dünyadaki diğer insanlara anlatması için Eros’u görevlendirirler. Ölen ruhların tekrar başka bedenleri nasıl seçtiği ve dünyaya geri gönderilmeden önce Lethe Ovası’ndaki Ameletos Nehri’nin suyunu içerek nasıl daha önce yaşadıkları her şeyi unuttukları ve yeni yaşamlarına nasıl geri döndükleri uzun bir dille anlatılır.

Yaşam seçen ruhların çok farklı tercihlerde bulduklarını da anlatıyor. Birçok kimse eski yaşantısından etkileniyormuş ama komik şeylerde varmış. Örneğin Orpheus bir kuğu yaşamını seçmiş, kendisini öldüren kadınlara kızgın olduğu için bir kadından doğmak istememiş. Thamyros bülbül yaşamını seçmiş, bazı kuşlar ve hayvanlar ise insan yaşamı seçiyorlarmış. Yirminci sırada seçim yapan bir ruh, aslan yaşamı istemiş. Bu kimse Telamon'un oğlu Aias'muş. Hektos kendisine silah vermediği için insan olmak istemiyormuş. Agamemnon'a sıra geldiğinde, o da insanların yaptıklarından dolayı bir kartal olmayı tercih etmiş. Atallante atletlerin kazandıkları şerefın etkisinden kurtulamadığı için yine atlet olmak istemiş. Panopea'nın oğlu Epeus bir kadın olmuş, çalışkan bir ev kadını (Platon, 2019b, s. 410-411)

Sadece insanlar değil aynı zamanda daha önce hayvan ruhuna sahip olanlar da diledikleri şekilde seçim yapmışlar, bazıları hayvan olarak kalırken bazıları da insan olmak istemişler. Platon'un ruh ve bedenle ilgili görüşleri kendinden sonra gelen düşünürlerin ruh, zihin, bilinç konularındaki düşüncelerine kaynak oluşturmuştur.

Descartes'ta Zihin ve Beden Düalizmi

Descartes'a göre insan zihin ve beden olarak iki farklı yapıdan meydana gelmektedir. Bunlardan birisi uzayda yer kaplayan, belirli boyutları olan maddi bir varlık olarak beden (res extensa), diğeri ise temel özelliği düşünme etkinliği olan, biçimi ve boyutu olmayan, uzayda yer kaplamayan bir varlık olarak zihindir (res cogitans). Descartes'a göre zihinsel olan fiziksel olandan daha önce gelir çünkü bedeni algılayabilmek için öncelikle zihne ihtiyacımız vardır. Her şeyden kuşkulanmaya başlayarak sistematik bir çalışmaya başlayan Descartes, insanın yalnızca kendi zihninden kuşku duyamayacağı gerçeğiyle karşı karşıya kalmıştır ve bunu şöyle bir önermeyle dile getirir: "...Benim, öyleyse varım, önermesini ne zaman dile getirsem ya da zihnimden geçirsem, bunun zorunlu olarak doğru olduğunu kabul etmeliyim" (Descartes, 2019a, s. 34). Bu bölümde Descartes'ın "Cogito ergo sum" önermesine ulaşmak için izlediği yöntem Descartes'ın eserlerinin kılavuzluğuyla anlatılmaya çalışılacaktır. Descartes'ın görüşü Kartezyen Düalizm adıyla bilinmektedir, zihinsel olanın fiziksel olamayacağı varsayımına dayanan bu düşünce zihin felsefesinin temel konularından birisi olmayı başarmıştır. Bu görüş fiziksel olanla zihinsel olanı birbirinden ayırarak iki farklı tözden bahseder, bu iki farklı töz birbiriyle etkileşim içindedir ancak buradaki en büyük sorun bu iki farklı tözün birbiriyle nasıl etkileşimde bulunduğu tam olarak açıklanamamasıdır.

Descartes (1596-1650) Modern dönemde bilime ve felsefi düşünceye katkılarından dolayı Modern Batı felsefesinin kurucularından biridir. "Modern felsefenin babası, Yeniçağ felsefesinin kurucusu gibi nitelemelerle anılan Rene Descartes Ortaçağ etkilerinden kurtulma yolunda tümüyle olgunlaşmış felsefi tutumun ilk büyük örneğini ortaya koyarak özgür düşünen özne felsefesinin kurucusu olma onurunu elde etti" (Çelik, 2012, s. 50). Descartes'a göre dünyadaki bir nesnenin ya da maddenin bilim açısından en önemli özelliği büyüklük, şekil ve harekettir. Descartes'ın dünyanın temel gerçekliğini maddeyle birlikte ifade edilen bu özelliklerin duyumsal olmayan, matematiksel bir tasvir yoluyla ortaya koyduğunu ve doğanın akılsallığını matematiğe indirgeyerek bu yeni bakış açısının neredeyse tümüyle Descartes'ın

eseri olduğunu düşünen Cevizci'ye göre; Descartes'ı modern çağın ilk filozofu yapan en önemli özellik budur (Cevizci, 2020, s. 43).

Modern dönemin başlamasıyla birlikte Descartes bilimle dini rasyonel bir şekilde uzlaştırma çabası içinde olmuştur. Aklı ve bilimi her şeyin başlangıcı olarak almış ve kendi yöntemini geliştirme çabası içine girmiştir. Descartes metodik şüphecilik yöntemiyle var olan bilgileri yeniden sorgulayarak akla ve mantığa uygun yeni bilgiler edinmeyi amaç edinmiş ve modern felsefenin en çok konuşulan felsefecilerinden biri olmuştur. Özneyi temel alarak, birinci şahıs bakış açısıyla modern felsefenin yeniden kurulmasına öncülük etmiştir. Bu düşünce tarzıyla geleneksel düşünce tarzından çıkmış ve otoritenin dayatmalarından uzaklaşmıştır. Metodik şüphecilik yöntemiyle her şeye şüphe ile yaklaşarak açık ve seçik bilgiye ulaşmayı ve her şeyi sağlam temellere ulaştırmayı hedefleyen Descartes bilimsel bilginin bir binanın sağlam bir temel üzerinde inşa edilmesinin şart olduğu gibi, sağlam temeller üzerinde kurulması gerektiğini düşünür. Descartes'a göre 'açıklık' bir nesnenin bilgisini doğrudan araçsız olarak kavramaktır, 'seçiklik' ise nesnenin bilgisinin birbirinden ayrılmış ve kesin olarak seçilerek kavranması demektir. "Şüphenin karanlığı içinde ilk ışık olarak bilinci bulan Descartes, buradan Tanrı'nın varoluşunu ortaya çıkarmış, bundan da cisimler dünyasının gerçekliğine inandıracak temeli hazırlamıştır. Böylece şüphenin baştan aşağı yıkılmış olduğu gerçek yeniden kurulmuş oluyordu" (Gökberk, 1985, s. 266). Descartes uyguladığı metodik şüphecilik yönteminin sonucunda tek bir inancın, kendi varlığına dair inancın şüphe edilemeyeceğini meydana çıkarmıştır.

Descartes tözü sonlu ve sonsuz olarak ikiye ayırmıştır, sonsuz töz Tanrı'yı, sonlu töz ise insanı ifade eder. İnsanı da düşünen töz ve maddi töz olarak iki ayrı töze ayırmış olan Descartes aslında üç farklı tözden bahseder. Mehmet Emin Erişirgil'e göre Descartes tözü iki anlamda kullanır ve genellikle bu iki anlam birbirine karıştırılır. İlk olarak kullanılan anlamı deneyimlerimizle öğrenmiş olduğumuz duyuşsal nitelikleri vücuda getiren şey'dir. Bu anlamıyla Descartes'ın ruh ve maddeyi ayrı ayrı kabul etmesi için herhangi bir mantıksal zorunluluk yoktur. Tözün asıl diğer anlamı ise 'bağımsız olarak mevcut olan, yani kendi kendine kaim olan şey' anlamındadır. "Bunun içindir ki, Descartes, 'tözün mahiyetinden bağımsız olarak mevcudiyet ve başka bir şeye ihtiyaç duymama anlamı vardır' diyor. Filozofun, düşünce ve uzamı ayrı ayrı düşünebildiği için, her ikisini de birbirinden ayrı töz kabul etmesi ancak bu tanım açısından doğru olur" (Erişirgil, 2006, s.127). Descartes'ın düalizminin ilk durağı Tanrı ve doğa arasındadır, ikinci olarak ise ruh ve beden düalizmine ulaşır. Descartes'a göre var olmak için kendisinden başka bir şeye ihtiyaç duymayan töz Tanrı'dır ancak Tanrı yaratılmamış olduğu için bu töz sistemin dışında kalır. Tanrının yarattığı evrende Tanrı dışında onun yarattığı iki töz daha vardır ve Descartes'ın esas olarak incelediği bu iki tözdür. Birbirlerine eşit olan ve varlıklarını sürdürmek için birbirine ihtiyaç duymayan bu tözlerin tek ortak yanları Tanrı tarafından yaratılmış olmalarıdır. Bu tözlere ruh ve madde ismini veren ve bu iki tözün birbirleriyle yakından ilişkili olduğunu söyleyen Descartes ruhun niteliğinin düşünme ve düşünceler üretme, maddenin niteliğinin de yer kaplama olduğunu ve bunların özsel nitelikleri sayesinde varlık bulduklarını söyler. "Descartes'a göre zihnin

doğası ya da özü düşünmek olduğuna göre zihin de zamansal bir varoluştur ve zaman içinde gerçekleşen her var olma bir mevcudiyet olarak anlaşılmalıdır” (Özkan, 2019, s. 249). Dış dünyada fiziksel olan her şey uzay ve zamanın yasalarına göre varlık kazanır ve yer kaplama madde için geçerli olsa bile zamansallık her iki töz için de geçerlidir. “Tözü özü ile dile getirmek Descartes’a göre uygun olduğu için, Descartes bu töze ‘*düşünen şey*’ (res cogitans) adını verir. Madde tözünün özü ise uzamlı olmaktır. Bu nedenle bu töze de Descartes, ‘*uzamlı şey*’ (res extensa) adını vermektedir” (Çelik, 2012, s. 56). Düşünme yetisi olan şey uzamlı değildir, uzamlı olan şey ise düşünme yetisine sahip değildir.

Descartes ilk olarak duyular yoluyla elde edilen inançları sorgular çünkü en önemli kaynaklar duyulardır. Duyu verilerinin bizi her zaman doğruya götürmeyeceğini, duyular yoluyla kazanılan bilgilerin zaman zaman bizi yanıltacağını ve güvenilir olmadığını belirtir. Ancak duyular yoluyla elde edilen bilgilerin değişmez ve güvenilir tarafları da vardır. “Duyu verileri bizleri yanıltıyor olsa da ‘duyumsamanın kendisinin var olduğu’ gibi bir bilgiden şüphe edemeyiz. Nihayetinde renkleri doğru ya da yanlış görüyor olsa da bunu doğru ya da yanlış gören bir gözün var olduğundan şüphe edemeyiz” (Kurt, 2020, s. 30). Descartes duyular yoluyla elde edilen bilgileri algıdan kaynaklı yanıltmalar, rüya argümanı ve kendisini kandıran kötü bir cin olabileceğine dair düşünce deneyleriyle anlama ve açıklama yoluna gider. Descartes’ın kuşku yöntemi ilk olarak duyular yoluyla elde ettiği bilgiler üzerinedir. Şimdiye kadar edindiği bilgilerin ya duyularla ya da duyular aracılığıyla gerçekleştiğini söyleyerek bunların zaman zaman aldatıcı olabileceğini *I. Meditasyonunda* anlatır. Duyular yoluyla edindiğimiz bilgilerin yanıltıcı olması bu bilgilere karşı güvenilmez bir durum yaratmasına sebep olduğu halde kuşku duyamayacağımız bilgiler verdiğini de kabul eder. “(...) tıpkı benim şimdi burada olmam, ateşin yanında oturuyor olmam, üzerimde şu kışlık giysimin olması, elimde bu kağıdı tutuyor olmam ve buna benzer şeyler. Çünkü bu ellerin ve tüm bu bedenim benim olduğumu hangi mantık reddedebilir?” (Descartes, 2019a, s.25). Descartes bu saptamanın ne kadar doğru olursa olsun yine de yanıltıcı olabileceğini, delilik hali içinde olanları örnek vererek, kendisini kral zanneden ya da çıplak oldukları halde mor kaftan giydiklerini iddia eden insanların da kendi durumlarından emin olduklarını söyler. Böyle insanların olması, duyular aracılığıyla tam bir kesin bilgi içinde olduğunu düşünen insanların yanılma payları olabileceklerinin de olasılık dahilinde tutulmasını gerektirir.

Rüya argümanında ise duyu deneyimlerimizin hayali olabileceğini, uyurken gördüğümüz düşlerin, uyanırken de olduğu gibi deneyimlediğimiz şeylerle benzerlik gösterdiğini söyleyerek rüya ve gerçeklik arasındaki farkı bulmaya çalışır. Uyanıklıkla uykuda olmak arasında bariz farklar olmadığını söyleyen Descartes bir düş içinde olmadığımızın kanıtlarını aramıştır. Rüya gördüğümüz sırada deneyimlediğimiz her şeyi gerçek gibi algıladığımızı ve o sırada bu bilgilerden emin olduğumuzu söyleyen Descartes aslında bir uyku durumunda olduğumuza neredeyse inanacağını söyler. Ancak uykuda görülen şeylerin adeta renkli birer resim olduğunu ve bu resimlerin de gerçek şeylere benzer olarak çizilebileceğini söyleyerek genel olan şeylerin gerçek olduğunu kabul etmek zorunda olduğumuza ikna olur. Aradığı gerçekliği bulabilmek için bilimsel hakikatlere ve matematik

doğrulara yönelir. “Çünkü ben uyanık da olsam, uykuda da olsam, iki ile üçün toplamı beş eder ve bir karenin dörtten fazla kenarı olamaz. Bunlar o kadar apaçık hakikatler ki, yanlış olduklarına dair bir şüphe uyandırmaları imkansız” (Descartes, 2019a, s. 28).

İçinde yaşadığımız dünyanın rüya olup olmadığından emin olamasa da matematiksel doğruların sabit ve değişmez doğrular olduğunu, kuşkuya gerek kalmadığını düşünen Descartes yine de kendisi emin olsa bile onu yanıltan bir başka kuvvetin olup olamayacağını sorgular. Çünkü başka insanların çok iyi bildiklerini düşündükleri şeylerde yanılıya düştüklerini ve kendisinin de yanılma ihtimalinin olabileceğini ancak bu yanılığın dışardan bir etkiyle olacağını söyleyerek bu etkinin kaynağını öğrenmeye çalışır. İlk olarak Tanrı'nın onu yanıltma ihtimalini düşünen Descartes bunun mümkün olamayacağına karar verir. Tanrı apaçık doğru ve ışığın kaynağıdır bizi aldatması olanak dışıdır, aldatabilme becerisini bir zeka belirtisi olarak gören Descartes aldatmak istemenin kötülük, düzen, korku ya da düşkünlükten doğduğunu bu yüzden bunu yapanın Tanrı olamayacağı söyler. Çünkü Tanrı insanın yanılmasına izin vermeyecek kadar iyidir, dolayısıyla tüm bunlar Tanrı'ya yüklenemez (Descartes, 2018, s. 85). O, insanı baştan çıkararak ve yanılıya düşmesine sebep olacak bir güce sahip olan, insanın kendisi dışında ne varsa hepsinin düşsel bir oyun gibi görünmesine sebep olacak güce sahip olan kurnaz ve kötü niyetli bir cin olabileceğinden bahseder. Böylece Descartes daha önceden bildiğini sandığı tüm inançların ve bilgilerin kuşkuya açık olduğunu, hiçbir şeyin kesin olmadığını varsayarak hakiki olanın peşine düşer.

Şimdiye kadar öğrendiği her şeyin yanıltıcı olma olasılığıyla her şeyden kuşku duymaya başlayan Descartes kendisinde kuşku uyandırmayacak şekilde gerçek olabilecek tek şeyin bütün bu kuşkulardan emin olan bir kendilik hali olduğunu keşfeder. Eğer bir şeye inanıyorsa, kendisini aldatan bir güç varsa hiç kuşkusuz en azından var olması ve kendi varlığını da kabul etmesi gerekir. Algıladığı bir şeyin başkaları tarafından da algılanıp algılanmadığından emin olmamakla birlikte kendisinde bu algının var olduğundan şüphe edilemeyeceğini, kuşku duyabilmesi için var olması gerektiğini çıkarsayarak sisteminin başlangıç noktasına ulaşır. “(...) böylece her şeyin yanlış olduğunu düşünmek istediğim sırada, öyle düşünen 'ben'im, mecburen herhangi bir şey olması gerektiğini fark ettim. Ve şu hakikat dikkatimi çekti: *Düşünüyorum, o halde varım*” (Descartes, 2017, s. 46). Böylece düşünen bir varlık olarak kendi var oluşunun hakikatine ulaşır. Ulaşılan bu argümanın geçerliliği özsel özelliği düşünme olan zihnin kendi içeriğinin bilincinde olan varlığının kanıtlandığı bir argümandır. *Cogito* ile birinci şahıs zihnini temele alarak bilginin ve felsefesinin hareket noktasını belirleyen Descartes gelenekten uzaklaşarak kendi sisteminin temelini atmış olur. Descartes'ın ulaştığı sonuç kendi varlığından çok daha fazlasıdır. Descartes'ın çağdaşlarından filozof Gassendi 'Düşünüyorum, o halde varım' önermesine 'Gezmeye gidiyorum, o halde varım' da diyebilirim diyerek itiraz etmiştir. Descartes bu itiraza şöyle bir açıklama getirmiştir: 'Gezmeye gidiyorum, o halde varım' önermesi söyleyiş şekline göre doğru ya da yanlış olabilir. Eğer 'Gezmeye gidiyorum' derken yalnız beden hareketim anlaşılırsa 'ben' derken burada 'beden' anlaşılıyorsa o zaman bu önerme de cisimler dünyası ile ilgili tüm önermeler gibi şüpheli olur. Ancak bu önermeyi bilinçli olarak yaşıyor, bilincimde

bunu duyumsadığım anlaşılıyorsa rüyada görmüş bile olsam bu önerme şüphelenilmeyecek kadar açık bir bilgi olur. Burada ‘gezmeğe gitmek’ bir düşünme bir bilinç halidir bu yüzden de “Gezmeğe gidiyorum, o halde varım” önermesi de “Düşünüyorum o halde varım” önermesi kadar apaçık kesin bir bilgidir. Descartes’a göre zihin ve zihnin içeriklerinden şüphe edilemez bunlar doğrudan açık bilgilerdir (Gökberk, 1985, s. 264).

Bu itirazı sorgulayan Anthony Kenny *cogito*’yu özel kılan durumu şöyle açıklar; ‘düşünme’ öncülünden şüphe etmenin kendisinin zaten düşünmekten kaynaklandığını ifade eden Kenny, ancak “Yürüdüğümü düşünüyorum, öyleyse varım” önermesinin *cogito*’yu kabul etmenin güzel bir biçimi olduğunu aktarır. “*Cogito*’dan sonra Descartes, bir bedeni olup olmadığından şüphelenir ve kayda değer ileri düzey bir akıl yürütmenin ardından, gerçekten de bir bedene sahip olduğu sonucuna varır” (Kenny, 2018, s. 131-132). Descartes *Meditasyonlar*’da bedeninden kuşkulanasına gerek olmadığını aksine bedenin doğasını ayrıntısıyla bildiğini ifade ederek zihninde canlandırdığı bedeni şöyle ifade eder:

Beden deyince, herhangi bir biçimle sınırlanabilen, bir yerle çevrelenebilen ve bir mekan içindeki bütün öteki bedenleri dışlayacak şekilde doldurulabilen, dokunularak, görülerek, işitilerek, tadılarak ya da koklanarak algılanabilen ve birçok şekilde hareket edebilen, ama kendi kendine değil, başka bir şeyin dokunmasıyla hareket edebilen her şeyi kastediyorum (Descartes, 2019a, s. 36).

Descartes bedende düşünceye bağlı olarak insan olmaya dair hiçbir işlev bulamaz, bu sebeple bedeni de doğa görüşünde olduğu gibi mekanik bir temel üzerinde değerlendirir. Cisimsel olan şeyler yer kaplar ve bu dünyadaki her değişiklik bir yer değiştirme bir hareket halidir, bu hareket de cisimlerin doğrudan birbirine temasıyla, basınç ve çarpma ile uzay içinde bir yerden başka bir yere aktarımıdır. Bu mekanik doğa anlayışı sadece cansız varlıklar için değil canlı varlıklar için de geçerlidir. Canlı ve cansız varlıkların aynı yasalara göre işlev kazandığını düşünen Descartes için canlı varlıklar biraz daha karmaşık yapıdadır. Bitki, hayvan ve insan bedeni yapısını otomat bir şekilde çalışan makinelere benzetir ve sadece insan için geçerli olarak ruhun etkisi ile meydana gelen bilinçli hareketleri mekanist açıklamanın dışında bırakır. Dolayısıyla Descartes’a göre bitki ve hayvanlar birer makinedir; “(...) bir maymunun ya da akıldan yoksun bir hayvanın organlarını ve şeklini taşıyan makineler olsaydı, makinelerin o hayvanlarla tamamen aynı tabiatla olmadıklarını teşhis etmek üzere elimizde hiçbir vasıta bulunmayacaktı; (...)” (Descartes, 2017, s.69). Aslında böyle bir tanım günümüzdeki yapay zeka çalışmalarına örnek olacak bir başlangıç gibidir. Descartes belki de yüzyıllar öncesinden günümüzdeki gelişmelerin öncülü olmuştur.

Canlı varlıkları maddi bir varlık olarak gören Descartes’a göre canlı organizmalar da maddenin uyduğu yasaya uymak durumundadır. İngiliz hekim William Harvey’in kanın dolaşımının kalbin hareketleri ile oluştuğunu fizyolojik olarak açıklaması Descartes’ın mekanik anlayışını kuvvetlendirmiştir. Harvey’in fizyolojik açıklamasını genişleten Descartes tüm duyular gibi kasların hareketlerinin sınırlara bağlı olduğunu, bu sınırların içinde de beyinden gelen küçük iplikçiklere ya da küçük borucuklara benzeyen bir tür hava ya da çok

ince bir yel içeren *can ruhları* olduğunu söyler. Descartes *can ruhlarının*¹ oluşumunu şöyle açıklar: Kalbin ısıtıp seyrekleştirdiği kanın en canlı ve en ince parçaları büyük miktarlarda beynin kovuklarına girer. Kanın bu kovuklara girmesinin sebebi aort yoluyla kalpten çıkan kanın dosdoğru buralara doğru akmasıdır. Buradaki geçitler çok dar olduğu için kanın tamamı değil sadece en hareketli ve en ince parçaları buraya girer, geri kalanı vücuda yayılır. İşte kanın bu en ince ve en hareketli parçaları *can ruhlarını* meydana getirir. Çok küçük olmaları ve çok hızlı hareket etmeleri sayesinde sınırlara ve oradan da kaslara giden *can ruhları* bedeni hareket edebildiği bütün değişik şekillerde hareket ettirirler. İstemsiz olarak yaptığımız bütün refleks hareketler *can ruhlarının* sınırlarda dolanımı sayesinde. Hayvanlardaki bilinçsiz bir şekilde yapılan bütün refleks hareketleri bu şekilde oluşur. Bunu şöyle örneklendirir; eğer birisi bize vuracakmış gibi yapacak olsa bunun şaka olduğunu bildiğimiz halde gözlerimizin kapanmasını engellemekte zorlanırsınız. Bu olay gözlerimizi kapatmamıza sebep olan şeyin ruhun aracılığıyla olmadığını gösterir, bedenimizin makinesi öyle tasarlanmıştır ki bu elin yaptığı hareket, beynimizde, *can ruhlarını* göz kapaklarını indirmeye yarayan kaslara yönlendiren başka bir harekete yol açar. İrademiz dışında kalan bütün hareketlerin nefes almak, yürümek, yemek yemek ve hayvanlarla benzer şekilde yapılan tüm ortak davranışların *can ruhlarına* bağlı olduğunu söyleyen Descartes bunu da bir saatin hareketinin zembereğin gücü ve çarklarının hareketine bağlı olmasına benzeterek örneklendirir (Descartes, 2019, s. 43).

Can ruhları basınç ve çarpma kanunlarına bağlı olarak hareket eden maddi cisimlerdir ve insanda beyne ulaştınca ruhun etkisi altına girerler. Ancak ruh, *can ruhlarının* hareketini yok edemez ya da yeniden yaratamaz, bu 'doğadaki hareket miktarının değişmezliği' yasasına aykırı bir durum oluşturur. Ruh vücudun ya da *can ruhlarının* ancak hareket doğrultularını değiştirebilir. Descartes ruh ve beden arasındaki bağlantıyı iki ayrı şey arasındaki çalışma birliği olarak tasarlamıştır. Ruh ile beden birbiri karşısında hem etkin hem de edilgin olarak birlikte çalışırlar. Ruh bedenın uyarılarını doğrudan alır ve tepki verirken, beden de ruhun istenç edimlerini hareket olarak gerçekleştirir (Gökberk, 1985, s. 273). Descartes ruh ve bedenın etkileşimine de şu şekilde bir açıklık getirir: Ruhun bedenle tam bir birleşme içinde olduğunu söyleyerek, ruhun bedenın sadece bir bölümünde bulunduğunu söylemenin ya da bedenın herhangi bir bölümü kesildiğinde ruhun boyutunun küçülme ihtimalinin olduğunu söylemenin anlamsız olduğunu, ruhun ancak bedenın organlarının oluşturduğu bütün bir toplulukla ilişkili olduğunu açıklar. Descartes'a göre ruh bedenden ancak organlarının tamamı bozulduğunda ayrılır. Descartes ruhun insan vücudunda yalnızca beyinle temas halinde olduğunu, duyu organlarıyla edindiğimiz bilgilerin ruha beyin tarafından iletildiğini söyler. Ancak bu temas tüm beyni de kapsamaz, beynin en iç bölümünde merkeze yerleşmiş tek bir noktada gerçekleşir. Bedenden gelen uyarıların ruha iletildiği, ruhun edimlerinin de bedene iletildiği bu nokta beynin çift olmayan tek organı epifiz bezidir. "Bu, insan beyninde bulunan bezelye büyüklüğünde bir organdır. Corpus callosum'un altına yerleşmiş bu organın işlevi bugün hala tam olarak anlaşılammıştır. Ayrıca beynin sağ ya da sol tarafında tam

¹ Les esprits animaux; Fransızcadan Türkçeye *can ruhları* olarak çevrilmiştir.

benzeri olmayan, beyindeki tek simetrik organdır” (Papineau ve Selina, 2019, s. 29). Ruh epifiz bezi yardımıyla *can ruhları*yla iletişim kurmaktadır.

Bu bez beynin ön boşluklarındaki can ruhlarının arka boşlukta bulunanlarla bağlanmasını sağlayan kanalın üstünde öyle asılıdır ki bezdeki en küçük hareket bu can ruhlarının akışını hayli değiştirebilir ve karşılık olarak da can ruhlarının akışında meydana gelen en küçük değişim bu bezin hareketlerinde büyük bir değişikliğe yol açabilir (Descartes, 2019c, s. 57).

Ruh ve *can ruhları* epifiz bezini çeşitli biçimlerde hareket ettirebilirler, böylece bu bezde meydana gelen hareketlerin çeşitliliği kadar da izlenime sahip olurlar. Bu bez ruh ya da başka bir neden tarafından hareket ettirilince kendisini çevreleyen *can ruhlarını* beyin gözeneklerine doğru iter, sinirler aracılığıyla kaslara giden *can ruhları* beden hareket etmesini sağlar. Aynı şekilde ruh hatırlamak istediği bir şey olduğunda *can ruhlarını* hatırlanmak istenen şeyin daha önce beyinde bıraktığı bölgeye ulaşmaya kadar iter, daha önce karşılaşılmış olmasından dolayı bu gözenekler *can ruhlarını* kolaylıkla içlerine alırlar. Bu şekilde ruha hatırlanmak istenen şeyi göstererek istediği şeyin bu olduğunu bildiren özel bir harekete yol açarlar. Descartes’a göre epifiz bezinin her hareketi, hayatımızın başlangıcından beri düşüncelerimizin her biriyle birleşmiştir ancak şunun da bilinmesi gerekir ki bu hareketler alışkanlıkla başka düşüncelere bağlanabilir. “(...) ruhumuzla bedenimiz arasında öyle bir bağ vardır ki, hayatımızın başlangıcından itibaren, bazı beden hareketleri ile birlikte oluşan düşünceler, şimdi de onlarla birlikte oluşur öyle ki bir nedenle bedende yeniden oluşan aynı hareketler ruhta da aynı düşünceleri oluşturur ve karşılıklı olarak, aynı düşünceler aklımıza gelince de aynı hareketler oluşur” (Descartes, 2019b, s. 77-78).

Descartes bazı şeylerin de doğa tarafından öğretilen doğrular olduğuna inanmaktadır. Doğanın Tanrı’nın kendisinden ve Tanrı tarafından yaratılan şeylere verilen düzenden ibaret olduğunu ve insanın doğası denildiğinde de Tanrı tarafından insana verilen özelliklerin birleşiminin anlaşılması gerektiğini açıklar. Buna bağlı olarak insan doğasının öğrettiği en açık bilgi bir bedenimiz olduğu bilgisidir. “Bütün duyularımız bedende gerçekleşse de bunları hissedebilen yalnızca ruhtur. Ancak bedeni eğitmek, bedeni doğru olana yönlendirmek gerekir. Çünkü ruhta olan şey, bedende eylem olarak gerçekleşir” (Tarhan, 2019, s.29). Beden ve ruhun birbirine tek bir varlık olacak biçimde kenetlendiğini vurgulayan Descartes bedenimizde bir kaptanın gemisinde bulunduğu gibi bulunmadığımızı, aksine bedenle ruhun birbirine sınıksız bir şekilde kaynaşmış olduğunu şu şekilde açıklar:

Çünkü böyle olmamış olsaydı, düşünen bir varlıktan başka bir şey olmayan ben, bedenim yaralandığında bir acı hissetmezdim, salt zihinsel olarak yaralandığımı algıladım, tıpkı bir denizcinin gemisindeki herhangi bir hasarı gözüyle görerek algılaması gibi. Benzer şekilde bedenim yemek ya da içmek istediğinde, ben bunu açlık ve susuzluk hislerimi hiç birbirine karıştırmadan bariz şekilde anlardım. Çünkü ne de olsa bu açlık, susuzluk, acı ve benzeri hisler zihnin bedenle birleşmesinden, yani kaynaşmasından doğan bir takım bulanık düşünme biçimlerinden başka bir şey değil (Descartes, 2019a, s. 114).

Descartes ruh ve beden birbirinden tamamen farklı tözler olduğunu savunmuş ancak bu iki tözün birbiriyle tek bir varlık olacak biçimde kenetlendiğini ve bu etkileşimin de epifiz

bezi sayesinde olduğunu açıklamıştır. Descartes'ın kuramına en fazla eleştiri ruh ve bedenın epifiz bezi aracılığıyla etkileşime girdiğinin inandırıcı bulunmamasıdır. Bu kuramın en büyük sorunu da bu etkileşimin nasıl gerçekleştiğinin tam olarak açıklanamamasından kaynaklanmaktadır. Descartes'ın ruh ve bedeni ayrı ayrı tözler olarak açıklamasından sonra farklı düalist kuramlar da ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Genellikle Descartes'ın ortaya koyduğu düşünölen ruh ve bedenın ayrı ayrı iki varlık olduğu düşöncesinin kökenlerine ilk olarak Antikçağda rastlanmaktadır. Descartes'ın düalizm anlayışının temelinde Platon'un ruh ve bedenle ilgili düşöncelerinin etkisi görmezden gelinemez. Platon'un da başlangıç noktası olarak Pythagorasçı düşönce tarzından etkilenerak ele aldığı ruh ve beden ayrılığı düşöncesini, idealar dünyası aracılığıyla açıkladığını söylemek mümkündür. Platon'un ruh ve bedenle ilgili düşöncelerinin etkisi altında kaldığı Pythagorasçı düşönce tarzı ruhun ölümsüz olduğu, ölüm sonucunda bedeni terk eden ruhun başka bedenlerde tekrar varlığını sürdürmeye devam ettiği görüşünü savunmuştur. Pythagoras'ın ruh göçü anlayışı Orphik Mistisizm olarak ortaya çıkmıştır. İlk defa Pythagorasçılar ruh ve bedenın ayrı ayrı varlık sahibi olduklarını ve bedenın değil ama ruhun ölümsüz olduğunu dile getirmişlerdir. Pythagorasçıların ruhun ölümsüzlüğü, ölümün de ruhun içinde bulunduğ u hapishaneden kurtuluşu olarak görmesi Platon'un idealar kuramı ve ruhun ölümsüzlüğü görüşlerinin temelini oluşturur. Platon'un ruh-beden anlayışı Tanrı ve dünya ile ruh ve beden arasındaki ilişkiyi birbirinden ayıran, düalizm anlayışına dayalı görüştür. Platon'un neredeyse bütün diyaloglarında ruhun varlığı idealar dünyasında yerini alırken beden ise sadece görünüşler dünyasında varlık bulabilmektedir. Platon ruh ve beden ayrılığına dair düşöncelerini birden fazla diyalogunda dile getirmiştir, *Phaidon* diyalogunda ruhun ölümsüzlüğünü *Kebeş* ve *Simmias*'ın eleştirilerine karşı devrşel kanıt yoluyla savunmaktadır, *Menon* diyalogunda anımsama argümanıy la ruhun başka bedenlerde dolaştığı, *Devlet* diyalogunda ise ruh göçü anlayışı açık bir şekilde anlatılır.

Klasik dönemde ruh-beden ilişkisi olarak tanımlanan ruh-beden sorunu Descartes'la beraber zihin-beden sorunu olarak anılmaya başlamış, sonrasındaki çalışmalar da zihin kavramı ve zihnin yapısı etrafında şekillenmiştir. Descartes'ın "ruh öğretisi" olarak bilinen geleneksel yapıdan uzaklaşması modern felsefede zihin-beden sorununda yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Descartes ruh ve beden ayrılığını uzun bir düşünce döneminden sonra metodik şüphecilik yöntemiyle her şeye şüphe ile yaklaşarak ortaya koymuştur. Zihnin insanın temelini oluşturduğunu zihin olmadan bedenın varlığının mümkün olamayacağını, tek bir inancın, kendi varlığına dair inancın şüphe edilemez olduğunu ortaya koymuştur. İnsanın ancak düşünce aracılığıyla varlık bulabildiğini, "...Benim, öyleyse varım, önermesini ne zaman dile getirsem ya da zihnimden geçirsem, bunun zorunlu olarak doğru olduğunu kabul etmeliyim." diyerek "cogito ergo sum" gibi yüzyıllara yayılan bir mottoyla ilan etmiştir. Descartes'ın da söylediği gibi fiziksel olanı algılayabilmek için öncelikle zihne ihtiyaç duymaktayız. Descartes'ın *Ruhun Tutkuları* isimli eserinde zihin ve bedenın can ruhlarının epifiz bezi aracılığıyla nasıl etkileşime geçtiği geniş bir şekilde açıklanmıştır. Descartes zihin

ve bedeninin ayrılığını tanımlarken birisini uzayda yer kaplayan, belirli boyutları olan maddi bir varlık olarak beden, diğerini ise temel özelliği düşünme etkinliği olan, biçimi ve boyutu olmayan, uzayda yer kaplamayan bir varlık olan zihin olarak açıklar.

Platon ve Descartes'ın ruhla ilgili bazı durumlarda farklı düşüncede oldukları görülmektedir. Platon'un düalizm anlayışında ruh ve bedeninin görünüşler dünyasında birleşik olduğu ancak öldükten sonra ruhun bedenden ayrıldığı düşüncesi vardır. Platon'un düşüncesinin temelinde bileşik bir şeyin onu oluşturan parçaları bir arada tutan noktalardan ayrılabilmesi ancak bileşik olmayan bir şeyin dağılma veya bozulma gibi bir durumla karşılaşma ihtimalinin olmaması yatmaktadır. Dağılma ve bozulmanın karşılığı olarak bileşik olma durumu anlayışına göre; daha önce bileşik olan bir şey dağılabilirken bileşik olmayan bir şey hiçbir zaman dağılmaz. Descartes ise zihin ve bedeninin birbirinden tamamen ayrı ancak birbiriyle devamlı etkileşim halinde olduğunu savunmaktadır. Descartes'a göre bir bedene sahip olup olmadığımızdan şüphe duyabiliriz ancak düşünme edimimiz son bulursa herhangi bir var olma durumunun olmasından söz edilemez. Descartes düşünmenin sonlanmasıyla şimdiye kadar tasavvur ettiğimiz her şey gerçek olsa bile var olduğumuza inanacağımız bir sebebe sahip olamayacağımızdan söz eder. Ona göre zihin bedenden tümüyle ayrıdır ve zihni bilmek bedeni bilmekten daha basittir. Bir başka fark ise şudur; Platon *Phaidon* diyalogunda ölümlü olan kısmının öldüğünü ölümsüz olan kısmının ise ölmemiş olarak bedenden ayrılarak bozulmadan ve yok olmadan idealar dünyasına geri döndüğünü anlatmaktadır. Platon'un düşüncesinde ölüm sırasında ruh bedenden ayrılır. Oysa Descartes ruhun bedeni terk ettikten sonra ölümün gerçekleştiği düşüncesini bir yanılgı olarak görmektedir. Ona göre bu yanılgının sebebi ölü bedenlerin sıcaklıktan ve hareketten yoksun olduğu anlaşılınca bunun sebebinin ruhun bedenden ayrılması olarak düşünülmektedir. Ancak Descartes bu sıcaklığın kesilmesi ve bedeni hareket ettiren organların işlemez hale gelmesi sebebiyle ruhun bedenden ayrıldığını düşünmektedir.

Bir başka farklılık bilginin kazanılması ile ilgilidir. Platon'un öğretisinde bilgi anımsamadır. Ona göre bilgi biz bu dünyaya gelmeden önce bulunduğumuz maddi olmayan bir dünyadan edinilmiş olmalıdır. Yani idealar dünyasından gelerek yeni bir bedene kavuşan ruh, orada öğrendiklerini tekrar hatırlayarak bilgi sahibi olmaktadır. Sahip olduğumuz bilgi gerçekte tamamen hatırlamadan ibarettir. Descartes ise zihnin öznel algısıyla ortaya çıkan kavramların bilginin kaynağı olduğunu düşünmektedir. Descartes'ın düalizminde ruhun iki farklı yönü vardır. Descartes ruhu canlılık veren bir organizma olarak görürken, düşünceyi rasyonel aklın sonucu olarak tasavvur etmektedir. Düşünce sayesinde insan önce kendi varlığının daha sonra da Tanrı'nın varlığının bilgisine ulaşacaktır. Bilgiye ulaşmak için rasyonel aklın işlevine önem veren Descartes bu konuda da Platon'dan farklı bir düşünceye sahiptir. Descartes ruh ve ruhun ölümsüzlüğü kavramlarını başlangıç olarak almıştır. Daha sonra ise zihin kavramının kullanımına geçerek rasyonel aklın önemini vurgulamıştır. Descartes zihni ruh veya akılla düşünmekten ayrı düşünmemiştir. Platon'un düşüncesinde sadece ruh ve ruhun ölümsüzlüğü söz konusuysen Descartes kademeli olarak önce ölümsüz bir varlık olarak ruh kavramından söz eder, daha sonra zihin ve düşünce olarak rasyonel akıl

ve can ruhları kavramlarının kullanımına yer verir. Platon ve Descartes'ın ruhla ilgili düşüncelerindeki bir başka farklılık ruha sahip olan varlıklar arasındadır. Descartes'a göre ruh ve düşünce aynı anlamlarda kullanılmaktadır ve sadece insan düşünme edimine sahiptir. Bu yüzden sadece insanların ruhu vardır, hayvanlar düşünemediği için Descartes hayvanların bir ruhu olduğunu kabul etmez. Descartes bitki, hayvan ve insanın beden yapısını otomat bir şekilde çalışan makinelere benzetir. *Metod Üzerine Konuşmalar* isimli eserinde akıldan yoksun hayvanların organlarını ve şeklini taşıyan makinelerin olduğunu varsayarsak bu makinelerin hayvanlardan ayırt edilmesi için elimizde hiçbir vasıtanın olmadığını söyler. Descartes'ın aksine Platon ise hayvanların bir ruha sahip olduğunu düşünmektedir. Bedenlerinden ayrılan ruhlar daha sonra başka bedenlerde tekrar yaşama dönmektedirler. Yaşama döndürülen ruhların bir kısmı hayvan bedenlerinde geri dönmektedirler. *Devolet* diyalogunun son bölümünde bu konuya yer vererek geniş bir açıklama getirmektedir. Pythagorasçı düşünce tarzından etkilenen Platon'un hayvanların bir ruha sahip olduğu düşüncesini buradan almış olması mümkündür.

Platon ve Descartes felsefe tarihinde birçok konuda sağlam eserler bırakmış etkin düşünürler olarak düalizm konusunda da hala varlığını sürdüren düşüncelerini kendi yöntemleriyle birlikte açıklamışlardır. Bu çalışmada da bu iki düşünürün düalizm konusundaki düşüncelerine yer verilmeye çalışılmıştır. Düalizmin en büyük sorunu fiziksel olmayan bir nesne olarak ruhun tam olarak ne tür bir şey olduğu hakkında kanıtsal bir veri sunamamasıdır. Düalistler ancak ruhun ne olmadığını söylemektedirler "ruh" fiziksel değildir, fiziksel olmayan bir yapıya sahiptir. Bilinç kavramı fiziksel olmayan bir yapıya sahipse, nasıl bir yapısı vardır, bedenle ilişkisini nasıl sağlar, bu öznel yapıya sahip olan şey tam olarak vücudumuzun neresindedir gibi soruları betimleyecek bir kurama duyulan ihtiyaç hiçbir zaman tam olarak ortaya çıkarılamamıştır. Ayrıca ruhun beden ile olan ilişkisinin nasıl gerçekleştiği hakkında da ikna edici bir sonuca varılamamıştır. Ancak düalizmin başlattığı ruh ve beden sorununa bağlı olarak ortaya çıkan bilinç kavramı çağımızda çözüm arayışında olan popüler bir sorun haline gelmiştir. Çağımızda bilim ve teknolojinin ilerlemesini dayanak alarak zihin beden sorununun yeniden değerlendirilmesi ve bu sorunun yakın bir tarihte doğal sınırlar içinde kalınarak çözüleceği inancı günümüz felsefecilerinin farklı yaklaşımlarla bu soruna çözüm getirme çabalarına önyak olmuştur.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A. (2020). *Kent Devletinden İmparatorluğa* (8. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Büyük, C. (2013). Düalizm, Bilinç ve Tanrı. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Erzurum, 39, 133-158
- Cevizci, A. (2017). *Felsefe Sözlüğü* (6. baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2020). *Felsefe Tarihi* (10. baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Churchland, P. M. (2018). *Madde ve Bilinç* (Çev: S. M. Tura). İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Çelik, S. (2012). *Modern Felsefe I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Descartes, R. (2017). *Metot Üzerine Konuşma* (Çev: A. Altınörs). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Descartes, R. (2018). *Felsefenin İlkeleri* (Çev: M. Akın). İstanbul: Say Yayınları.
- Descartes, R. (2019a). *Meditasyonlar* (Çev: Ç. Dürüşken). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Descartes, R. (2019b). *Ahlak Üzerine Mektuplar* (Çev: S. Sollers). İstanbul: Say Yayınları.
- Descartes, R. (2019c). *Ruhun Tutkuları* (Çev: M. Erşen). İstanbul: Say Yayınları.
- Doğan, Y. (2018). Antikçağdaki Ruh Anlayışlarının Zihin Felsefesi Tarihindeki Yansımaları Üzerine. Yüksek Lisans Tezi. *Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Erişirgil, M. E. (2006). *Descartes ve Kartezyenler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Gökberk, M. (1985). *Felsefe Tarihi* (5. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kenny, A. (2018). *Modern Felsefenin Yükselişi* (Çev: V. Uzundağ). İstanbul: Küre Yayınları.
- Kurt, R. (2020). *Michel Foucault-Jaques Derrida: Descartes Bağlamında Tartışılan Delilik Cogito, Söylem ve Metin*. İstanbul: Urzeni Yayınevi.
- Özkan, C. İ. (2019). Descartes'ın Zihin Teorisi ve Sınırları. *Metazihin Yapay Zeka ve Zihin Felsefesi Dergisi*, 2(2), 243-254.
- Papineau, D. ve Selina, H. (2019). *Bilinç Bilincin Kaynağı ve Zihin ile İlişisini Daha İyi Anlamak İçin Çizgibilim* (Çev: S. Köseoğlu). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon (2018). *Menon* (Çev: F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon (2019a). *Phaidon* (Çev: F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon (2019b). *Devlet* (Çev: F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Priest, S. (2019). *Zihin Üzerine Teoriler* (Çev: A. Dereko). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Sayan, E. (2012). Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış. Bursa *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Kaygı Dergisi* Bursa, 19, 37-54.
- Tarhan, E. (2019). Descartes ve Spinoza Felsefesinde Ruh-Beden İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Mersin.
- Uslu, S.(2010). *İlkçağ Felsefesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.